

אוניברסיטת בר-אילן

**האם תוכנית התערבות לקריאת ספר בגיל הרך בחברה הערבית
תקדם את אמונות האימהות, את התיווך שלהן
ואת ההבנה החברתית-רגשית והבנת הסיפור של הילד?**

סג'ה עיסה

עבודת זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
בפקולטה לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תקציר

במחקר זה בחנו, האם תכנית ההתערבות של קריאת ספר בגיל הרך בחברה הערבית של אימהות לילדיהן תקדם את אמונות האימהות, את התנהגותן בפועל בעת הקריאה, ואת ההבנה החברתית רגשית והבנת הסיפור של הילדים? התוכנית בוצעה באמצעות הדרכה דיגיטאלית מרחוק תוך שימוש במצגת וסרטונים. שיערנו (א) שאימהות שתקבלנה תכנית התערבות תשפרנה את אמונותיהן לגבי חשיבות התמיכה הרגשית-חברתית והבנת הסיפור בפעילות הקריאה לילד. (ב) שיימצא קשר בין תדירות הקריאה לילדים לבין ההבנה החברתית רגשית של הילדים. (ג) שאימהות שתקבלנה תוכנית התערבות תשפרנה את התיווך שלהן לילד בפעילות קריאת ספר, ותתייחסנה יותר לתחום הרגשי-חברתי, ולהבנת הסיפור בעת הקריאה יותר מאימהות בקבוצת הביקורת. (ד) שילדים בקבוצת הניסוי יתקדמו בהבנה חברתית-רגשית, ובהבנת הסיפור יותר מהילדים בקבוצת הביקורת. (ה) שהתקדמות הילדים תהיה מעבר למיצב החברתי-כלכלי של משפחת הילד. (ו) שאמונות האם לגבי קריאת ספר לילד יתרמו ליכולת ההבנה החברתית-רגשית של הילדים. (ז) שאיכות תיווך האם בפועל, בעת קריאת הספר, תתרום להבנה החברתית-רגשית של הילדים.

במחקר השתתפו 64 אימהות וילדיהן בני 4-5 שנים מהחברה הערבית שלמדו בגן טרום-חובה. המשפחות היו משלוש ערים ערביות מוסלמיות, ממרכז הארץ ומצפונה. הן חולקו אקראית באופן שווה לקבוצת ניסוי וקבוצת ביקורת. באבחון הקדם נבדקה הרמה השפתית של הילדים במבחן PPVT, ורמת האמפתיה של הילד בעזרת הכלי (Empathy Continuum). בנוסף, האימהות מילאו שאלון שהתייחס למדדים דמוגרפיים, לרמת אוריינות הבית, ולאמונות לגבי תמיכה חברתית-רגשית והבנת סיפור בעת הקריאה. כמו כן, הוערכה רמת הבנת הסיפור של הילד, לאחר שהנסיינית קראה לו את הסיפור. לאחר מכן, האימהות וילדיהן צולמו בעת פעילות קריאת ספר בבתים. בשלב ההתערבות האימהות בקבוצת הניסוי קיבלו מצגת הדרכה לצפייה עצמית, שכללה המלצות איך לקרוא לילד. בנוסף במהלך 3 שבועות, פעם בשבוע האימהות קיבלו סרטון לצפייה, שפותח במיוחד עבור מחקר זה. הסרטונים הדגימו קריאת ספר לילד מומלצת, בהתאם למה שהן נחשפו במצגת, תוך מתן דגש על העשרת התחום השפתי והרגשי. במבחן הבתר בשתי הקבוצות הניסוי והביקורת נבדקו אמונות האם, צולמה פעילות קריאה משותפת של האם והילד, והוערכה רמת הבנת הסיפור והבנת רגשות של הילד מתוך הסיפור.

ממצאי המחקר הראו שתוכנית ההתערבות לא קדמה את אמונות האימהות. לגבי אמונות כלליות בשתי הקבוצות הרמה התחילית הייתה גבוהה כבר במבחני הקדם, ולגבי אמונות בנושא התמיכה הרגשית, הרמה הייתה נמוכה במבחן הקדם בשתי הקבוצות ונשארה דומה. תדירות הקריאה לילד נמצאה קשורה ליכולת שלו להסביר את רגשותיו לאחר ההאזנה לספר. הממצאים הראו שיפור בתיווך האימהות בפעילות הקריאה בקבוצת הניסוי לעומת הביקורת בהצגת יותר שאלות לילד, באורך שרשראות התקשורת, וברמת ההרחבה הרגשית. עם זאת, למרות ההתקדמות העקבית הגדולה של ילדי הניסוי בכמה ממדדי הבנת הסיפור, לא נמצאה התקדמות מובהקת במדדים אלה בהשוואה לילדי קבוצת הביקורת.

ניתוחי הרגרסיות הראו כמצופה, שלמיצב החברתי-כלכלי לא הייתה תרומה להבנת תוכן הסיפור ולהבנת הרגשות אצל הילד, אך לקבוצה הייתה תרומה משמעותית להתקדמות. האימהות מקבוצת הניסוי הצליחו להפעיל אסטרטגיות תיווך אליהן הן נחשפו בהדרכה מרחוק, ובמקביל גם רמת ההבנה הרגשית והבנת הסיפור של הילד נתרמה. בנוסף, נמצא שאמונות האימהות לגבי קריאת הסיפור תרמו להתפתחות החברתית-רגשית של הילדים. נמצא קשר חיובי בין אמונות האימהות לגבי חשיבות הדיבור על המחשבות והרגשות של הילד לבין יכולת הילד לזהות רגשות, וקשר חיובי בין תדירות הקריאה לילד ואמונות האימהות כמפרשות מילים או ביטויים קשים לילד לבין היכולת שלו להסביר את רגשותיו.

בנוסף, לאיכות תיווך האם הייתה תרומה ליכולת האמפתית של הילדים, אם כי ברמה חלקית ולא לגבי כלל המדדים. הממצאים הראו אינטראקציה מובהקת בין קבוצה ורמת הבנת רגשות בשאלות פתוחות לגבי הסבר הילד את הרגשות של הדמות בסיפור. כלומר, נבדקים עם הבנת רגשות גבוהה בקבוצת ההתערבות דייקו יותר בהסבר הרגשות של הדמות בסיפור בהשוואה לילדים באותה קבוצה שהבנת הרגשות שלהם הייתה נמוכה. נמצאה גם אינטראקציה מובהקת של קבוצה והתנהגות עידוד של האם, לגבי הדיוק בהסבר הילד את רגשותיו. כלומר, ככל שהתנהגות התיווך "עידוד" של האם בעת קריאת ספר הייתה גבוהה בקבוצת ההתערבות, הילדים דייקו יותר בהסבר הרגשות שלהם.

ממצאי מחקר זה מצביעים על יעילותה החלקית של תוכנית התערבות שבוצעה בחברה הערבית בעזרת אמצעים טכנולוגיים מרחוק לקידום יכולת אמפתיה והבנת סיפור. המחקר מראה על קשר בעייתי בין האמונות של הורים לגבי קריאת ספר לילד לבין העשייה בפועל, והוא יכול לשמש בסיס להעמקת הבדיקה של קשרים אלה במיוחד בחברה הערבית. בנוסף, המחקר מהווה בסיס לפיתוח תוכניות התערבות להורים בגיל הרך בחברה הערבית, במטרה להעלות את המודעות בקבוצה זאת לגבי חשיבות מתן התמיכה הרגשית לילד בפעילות הקריאה, לשם קידום יכולות האמפתיה והבנת סיפור של הילדים הצעירים.